

Ходико Ю. Є.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОВІДНОШЕННЯ

Правові режими – як регулятивні правові комплекси (системи), які покликані забезпечити створення певного порядку регулювання цивільних відносин, що виникають з приводу об'єктів цивільних прав, реалізують свою функцію за рахунок складових елементів, зокрема правових засобів. Останні об'єднуються навколо стрижня правового режиму – метода правового регулювання та здійснюють безпосередній регулятивний вплив на цивільні відносини, що виникають з приводу об'єктів цивільних прав. Якщо метод правового регулювання виконує направляючу функцію в правовому режимі об'єкта цивільного правовідношення, то правові засоби – функціональну.

Фактично, однією із головних проблем у визначенні правових засобів як категорії взагалі і у правовому режимі об'єкта цивільного правовідношення зокрема, зводиться до того, що як правовий засіб розглядають: 1) суто субстанціональні явища правової матерії (засоби-встановлення), чи 2) субстанціональні явища та активні дії суб'єктів (засоби-дії (технології)).

Вбачається, що така полярність позицій існує в зв'язку з тим, що авторами застосовуються різні критерії для визначення поняття правового засобу, у силу чого кожен з них по своєму є правий. Але, в контексті визначення правових засобів як елемента правового режиму об'єкта цивільного правовідношення слід визнати, що перша позиція субстанціональності правових засобів є більш правильною. Впливає це з наступного.

Правовий режим як певний порядок регулювання цивільних відносин, що виникає з приводу об'єктів цивільних прав формується та існує на першому нормативному рівні механізму правового регулювання та є елементом правової

форми. На цьому рівні, як така його правореалізація не відбувається, а лише формується певна ідеальна модель порядку правового регулювання, який в подальшому через механізм правового регулювання (зокрема і його етап актів реалізації) втілюється в життя. Правильно вказує, С. С. Алексєєв, що правовим засобам в самому їх бутті присутня можливість того, що відомі суб'єкти дійсно звернуться до них як до засобів в суто діловому значенні, тобто «візьмуть їх до рук» і досягнуть з їх допомогою потрібного, очікуваного результату відповідно до права, в результаті – відповідно до вимог (імперативів) цивілізації [1, с. 243].

Правовий режим як порядок регулювання цивільних відносин і його реалізація є тісно взаємопов'язаними явищами, але це не є одне і те саме. Потрібно розрізняти інструменти як явища матерії права – правового режиму, і діяльність, що призводить такі інструменти в дію. Правовим засобам як активно-дієвим інструментам правового режиму об'єкта цивільного правовідношення повинна бути характерна функціональність матерії права – регулятивність (регулятивні правовідносини) або охорона (охоронні правовідносини), можливість бути способом впливу на суспільні відносини, що є об'єктом правового регулювання, а в свою чергу діяльність, у вигляді правореалізації, таких функцій позбавлена. Вона лише виконує правовтілюючу функцію в усьому механізмі правового регулювання, в тому числі і в правовому режимі об'єкта цивільних прав, шляхом використання тих засобів, які мають субстанціональний характер – як носіїв сили права.

Дійсно, якщо дивитися на діяльність, з точки зору стадій механізму правового регулювання і кінцевого результату його дії як динамічного явища, а не з точки зору як правового засобу елементу правового режиму нормативного рівня, то дійсно можна казати про те, що така діяльність є певним засобом. Але, вона є фактичною стороною в механізмі правового регулювання, його суб'єктивний момент, а не правовий. Діяльність може розглядатися як критерій ефективності правових засобів закладених на нормативному рівні регулювання цивільних відносин, і то не завжди. Якщо адвокат або суддя є не кваліфікованими, це не вказує на те, що інструментарій, якій закладений,

наприклад, щодо захисту порушених або прав, що не визнаються є неефективним.

Тому, фактично, яке б визначення правових засобів правового режиму взагалі, так і об'єкта цивільного правовідношення зокрема не надавалося, їх сутність буде зводяться до двох головних ознаки: по-перше, це є правовий інструментарій, в якому втілюється регулятивна сила права, а відповідно і реалізується функціональний аспект правового режиму об'єкта цивільного правовідношення та по-друге, метою їх використання є досягнення цілі правового режиму об'єкта цивільного правовідношення, що має соціально-економічний характер, а саме врегулювання певної групи цивільних відносин, що виникають з приводу об'єктів цивільних прав.

Різноманіття правових засобів, що можуть включатися до правового режиму об'єкта цивільного правовідношення є дуже широким, оскільки включає фактично всі існуючі в праві правові засоби, як ті, що направлені на врегулювання відносин (як їх динаміку, так і статику), так і правові засоби, які покликані захистити права суб'єктів цивільних правовідносин у разі їх порушення, а на особу порушника покласти міри цивільно-правової відповідальності. Тому здійснювати всіх їх перелік не є можливим, та і не є доцільним.

Вибір того чи іншого правового засобу – інструмента за рахунок якого фактично і формується порядок регулювання цивільних відносин з приводу об'єктів цивільних прав залежить від ряду обставин. Зокрема, такими можуть бути: а) специфіка тих чи інших цивільних відносин, б) особливості об'єкта цивільних прав з приводу якого формується правовий режим, в) цілей яких необхідно досягнути в правовому регулюванні, г) методу правового регулювання, який покладений в основу правового режиму об'єкта цивільного правовідношення.

«Комплектація» конкретного правового режиму об'єкта цивільних прав (правовий режим нерухомості, правовий режим цінних паперів тощо) певними правовими засобами, їх кількістю, функціональною спрямованістю,

враховуючи всі особливості певної групи цивільних відносин, що підлягають правовому упорядкуванню здійснюється за рахунок всього наявного «арсеналу» правових засобів, що забезпечують функціонування правового режиму об'єкта цивільних прав взагалі.

Враховуючи, що будь-які відносини є динамічними, такими, що розвиваються, змінюються, то відповідно і правові засоби як інструменти правового режиму повинні враховувати і реагувати на це. В зв'язку з цим, може здійснюватися «доукомплектація» правового режиму об'єкта цивільного правовідношення необхідними правовими засобами, вилучення тих, які є неефективними або застарілими, удосконалення вже існуючих тощо.

Сфера відносин, що охоплює цивільно-правове регулювання є значною, що дуже часто породжує, за для ефективного правового регулювання, залучення правових засобів, які відносяться до різних галузей права, а не тільки цивільного. З однієї сторони це дає можливість казати про міжгалузевий характер правового режиму об'єкта цивільного правовідношення, а з іншої «дозволяє «висвітлити» певний комплекс правових засобів, втягнутих в процес регулювання тих чи інших відносин як єдине ціле, незалежно від їх галузевої приналежності або місця в системі права» [2, с. 74]. Таке міжгалузеве взаємопроникнення правових засобів у формуванні правового режиму певного об'єкта цивільного правовідношення може здійснюватися як за рахунок поєднання правових засобів галузей приватного права, так і шляхом проникнення публічно-правових засобів в сферу приватного правового режиму об'єкта цивільних прав. Як правило, наявність публічно-правових засобів в правовому режимі об'єкта цивільного правовідношення зумовлено забезпеченням більшої ефективності правового режиму, шляхом захисту інтересів суб'єктів цивільних правовідносин з боку держави.

Кожен правовий засіб, що входить до правового режиму об'єкта цивільного правовідношення як системи, виконую свою визначену функцію і діє не як автономний правовий інструмент, а у взаємодії з іншими правовими засобами в напрямку закладеному стрижнем правового режиму – методом

правового регулювання. У комплексній їх взаємодії, досягається правовий ефект, який на них покладається як на функціональні елементи правового режиму об'єкта цивільного правовідношення.

Література

1. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 752 с.
2. Жилинкова И. В. Правовой режим имущества членов семьи. – Харьков: «Ксилон», 2000. – 398 с.